

Idea ponadregionalnego Muzeum Panteonu Narodowego na Skałce w Krakowie w kontekście turystyki pielgrzymkowej

Civitas Cracoviensis – miasto polskich królów, św. Stanisława, Długosza i Jana Pawła II, od wieków stanowiło cel, do którego udawali się ci wszyscy, którym były drogie ideały Polski i Polaków. Jako ważny ośrodek naukowy, Kraków promieniował na całą Europę duchową mocą oraz mądrością ludzi, którzy się w nim kształcili i swoją wiedzę przekazywali uczniom.

Od XV w. znaczącą rolę w kulcie św. Stanisława odgrywała Skałka – *Rupella*, do której podążali zarówno pielgrzymi oraz inni, którzy pragnęli zmanifestować troskę o losy kraju. W czasach narodowych nieszczęść i niepowodzeń, miejsce to – poprzez indywidualną i zbiorową modlitwę oraz zaufanie Bogu – dawało nadzieję na lepszą przyszłość i poprawę sytuacji. Tradycja pielgrzymowania do grobu św. Stanisława i miejsca jego męczeństwa trwa nieprzerwanie do dzisiaj, co więcej – została jeszcze wzmocniona poprzez upowszechnienie przez Jana Pawła II kultu Miłosierdzia Bożego, św. Faustyny i utworzenie Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Łagiewnikach.

Cracovia altera Roma – Kraków to drugie po Rzymie miasto w Europie, którego przestrzeń jest tak wypełniona świętością¹. Obecnie ruch pielgrzymów

¹ Jackowski A., 2008, *Kraków jako międzynarodowe centrum turystyki religijnej*, Alma Mater nr 109 / grudzień 2008, s. 115; <http://www3.uj.edu.pl/alma/alma/109/28.pl>

i turystów osiąga wielkość ponad 2 mln osób (tj. 20% ruchu w Rzymie), a prognozowany jest wzrost do ok. 3 mln osób, tj. około 30% odwiedzających Wieczne Miasto². Kraków jako ośrodek metropolitalny musi uwzględnić w swoich planach rozwojowych funkcję centrum turystyki pielgrzymkowej oraz – co wydaje się oczywiste – promować wszystkie istotne dla turystów i pielgrzymów miejsca warte odwiedzenia w skali regionu i południowej części Polski.

Aby region mógł właściwie wykorzystać atrakcyjność Krakowa i jego rosnącą popularność wśród turystów zainteresowanych kulturą i to nie tylko jej chrześcijańskimi wartościami, konieczna jest odpowiednia dbałość o walory krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Istniejące już tematyczne szlaki turystyczne, jak: Szlak Architektury Drewnianej³, Szlak Cysterski⁴, Drogi św. Jakuba⁵, prowadzące z Krakowa lub przez Kraków, przyczyniają się do wzrostu zainteresowania turystów poznawaniem kultury, sztuki, a także krajobrazów Polski Południowej. Biorąc pod uwagę fakt, że znaczny procent turystów zagranicznych wielokrotnie odwiedza Kraków i jego sanktuaria, należy przypuszczać, że zainteresują się oni również tym, co godnego uwagi, znajduje się w bliższym lub dalszym otoczeniu metropolii.

Obserwacje rozwoju turystyki we Włoszech wskazują na rosnące zainteresowanie wśród turystów zagranicznych zabytkami znajdującymi się nie tylko w głównych metropoliach, lecz na prowincji, w małych miastach i miasteczkach, w których nie ma kolejek do lokalnych muzeów, zabytków i galerii. Nie tylko piękno krajobrazu i wspaniała przyroda, ale także zróżnicowane zaplecze turystyczne i rozwinięta sieć lokalnych biur informacji stanowią o rozwoju „przemysłu turystycznego”. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, aby sięgając do sprawdzonych wzorców marketingu turystycznego prowadzonego przez włoskie – ale także austriackie, francuskie i niemieckie regiony – rozpocząć „ofensywne” propagowanie walorów Małopolski, Podkarpacia, bogatej w zabytki Ziemi Sandomierskiej i Śląska.

Pośrednio celowi temu może służyć realizacja projektowanego Muzeum Panteonu Narodowego na Skalce w Krakowie. Istniejący Panteon Narodowy na Skalce⁶ od momentu restauracji w 1880 r. krypty pod kościołem Św. Michała Archanioła i św. Stanisława do zapełnienia jej w 2005 r., służył jako miejsce spoczynku wybitnych twórców kultury i nauki polskiej, piewców ducha Narodu i piękna ziemi ojczystej.

Na skutek tempa współczesnych przemian oraz rozwoju środków przekazu, konieczne stało się nie tylko powiększenie Panteonu, lecz – co wydaje się

² op. cit. s. 114.

³ http://pl.wikipedia.org/wiki/Szlak_architektury_drewnianej.

⁴ <http://www.szlakcysterski.org/>

⁵ <http://santiago.defi.pl>

⁶ www.skalkapaulini.pl

istotne – przekazanie młodzieży w atrakcyjny sposób tych wielkich wartości wniesionych do skarbcza kultury przez spoczywających w Panteonie. Nieprzerwanie przepływający przez pobliski Wawel oraz także Panteon, strumień zwiedzających – krajowych, zagranicznych pielgrzymów i turystów – wymaga znacznie lepszego, niż jest to obecnie, eksponowania nie tylko samych sarkofagów, lecz zwłaszcza twórczości spoczywających w nich Twórców. Większość osób zwiedzających Panteon stanowi młodzież, dla której niezbędne wydaje się zastosowanie ostatnich osiągnięć sztuki ekspozycji tak, aby możliwe było zindywidualizowanie sposobu zapoznawania się z dorobkiem i historią kultury polskiej, którą tworzyli obecni w Panteonie. Wymaga to wielkiego nakładu pracy w różnych sferach – od czysto intelektualnej w zakresie koncepcji ekspozycji, poprzez skomplikowane prace badawcze w dziedzinie historii sztuki i archeologii⁷, do rozwiązań architektoniczno-inżynierskich, organizacyjnych i realizacyjnych, co mamy nadzieję, że przy pomocy Fundacji Panteon Narodowy na Skałce⁸ i ofiarności społeczeństwa już ma miejsce.

Nie chodzi tu jedynie o stworzenie fizycznego budynku muzeum, bowiem rozwinięciem owej idei jest również realizacja muzeum wirtualnego – otwartego i dostępnego bez przerw w Internecie. Praca w tym zakresie została już wykonana⁹, dając być może początek dalszym działaniom w tym zakresie. Wirtualne muzeum pozwala pielgrzymowi czy turyście jeszcze przed wizytą w realnie istniejącym obiekcie przygotować się do niej, prześledzić spokojnie interesujące go wątki, zaplanować efektywnie sposób zwiedzania i wykorzystać odpowiednio czas już w trakcie pobytu. Ale nawet wirtualne muzeum wymaga miejsca, w którym muszą być wykonywane bieżące prace badawcze, prace nad aktualizowaniem udostępnianej informacji, słowem – powołania instytucji, która pozwoli na sprawowanie profesjonalnej obsługi zwiedzających, opieki nad zbiorami (bo przecież istnieją jeszcze warte eksponowania a zachowane pamiątki po twórcach). Muzeum winno także działać na rzecz propagowania wkładu wybitnych Polaków w dorobek europejskiej i chrześcijańskiej kultury, sztuki, nauki na wielu dostępnych polach ekspozycji – a nie tylko w Internecie.

Kwestia zakresu oddziaływania tego rodzaju muzeum wymaga również bliższego omówienia. Już obecnie Skałka oddziałuje znacznie szerzej, niż mogłoby się wydawać z „krakowskiego” punktu widzenia. Najbardziej znana (i widowiskowa) coroczna procesja z Wawelu na Skałkę stała się co najmniej tak popularna, jak niektóre porównywalne wydarzenia we Włoszech (Procesja św. Katarzyny Sieneńskiej) czy w Hiszpanii, propagując nie tylko zachowane lokalne zwyczaje, bractwa i stowarzyszenia, lecz także tradycję stroju, i szerzej – koegzystencji kultury wysokiej i ludowej.

⁷ część prac już wykonano w 2008 r. – Poleski J., Niemiec D., Woźniak M., 2008, *Badania archeologiczne na terenie klasztoru oo. Paulinów na Skałce*, Alma Mater, 109, s. 104.

⁸ <http://www.skalkapanteon.pl>

⁹ strona <http://skalkapanteon.edu.pl> wykonana w ramach projektu pilotowanego przez Fundację Panteon Narodowy na Skałce.

Nie może to być muzeum o wyłącznie lokalnym znaczeniu i o programie zawężonym wyłącznie do spoczywających w Panteonie wielkich Polaków, konieczne jest poszerzenie treści o wszystko to, co ze Skałką jest związane. Między innymi ze względu na rolę, jaką odegrali w polskiej kulturze tacy twórcy, poeci i pisarze jak: Czesław Miłosz, Adam Asnyk, Teofil Lenartowicz, Stanisław Wyspiański, Józef Ignacy Kraszewski oraz wpływ, jaki wywarła ich twórczość na literaturę innych krajów (nie tylko w skali europejskiej), a także z uwagi chrześcijańską tradycję Krakowa, wciąż żywą i szeroko oddziałującą poza granice Polski. Skałka, jako miejsce pielgrzymkowe jest także silnie zaznaczone w świadomości pokolenia Jana Pawła II jego pielgrzymowaniem. Stanowi wraz z Wawelem i Łagiewnikami o randze Krakowa i regionu na mapie centrów pielgrzymkowych świata¹⁰.

Oddziaływanie to nie zawęży się jedynie do literatury – w Panteonie spoczywają nie tylko artyści. Można tu wspomnieć Tadeusza Banachiewicza, którego prace dały spory wkład w poznanie kosmosu, ale też muzyków, aktorów i malarzy, z których każdy na swój sposób był wybitnym piewą krajobrazów Polski.

Krajobraz ojczysty to element występujący w twórczości każdego malarza i muzyka. Wybitnym walorem muzyki K. Szymanowskiego było mistrzowskie „namalowanie” dźwiękiem wspaniałego krajobrazu Tatr, w którym obok doznań wzrokowych, wszystkie towarzyszące im odgłosy przyrody, interpretacje dźwiękowe pór roku pozwalają na „odczuwanie” piękna i potęgi Tatr. Niezwykła kolorystyka i poetycki „klimat” krajobrazu polskiego, w którym dzięki geniuszowi twórców możemy się dopatrzeć kwitnących łąk pełnych motyli, chocholego tańca, fauna, ale także Thanatosa, wymaga zachowania dla przyszłych pokoleń, nie tylko w postaci obrazu czy zapisu na pięciolinii, aby i dla nich stanowił natchnienie i twórczą podniecie.

Ochrona tego krajobrazu, na który składa się krajobraz przyrodniczy i kulturowy pozostawała od dawna domeną badawczą Prof. Danuty Ptaszyckiej-Jackowskiej. Prace z zakresu ochrony obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, w tym także Tatrzańskie Parku Narodowego¹¹ – najbardziej ze wszystkich umiłowanego przez Jana Pawła II krajobrazu, bezspornie kojarzącego się z Polską – nie mogły powstawać w innym kontekście niż codzienna kontemplacja widoku Wawelu i Skałki. Wrażliwość estetyczna i wycucie piękna krajobrazu, a w tym również miejskich krajobrazów Krakowa, przejawia się w raczej skrywanej pasji fotograficznej Pani Profesor¹². Jedynie okazjonalnie można było podziwiać wyjątkową grę światła i kolorów Krakowa, utrwaloną przez Panią

¹⁰ za Jasną Górą, gdzie przybyło ok. 3 500 tys. osób w 2008 r. źródło: www.jasnagora.com

¹¹ Kozłowski J., Baronowska-Janota M., Ptaszycka-Jackowska D., 1977, *Plan zagospodarowania przestrzennego Tatrzańskie Parku Narodowego*, Instytut Kształtowania Środowiska Oddział w Krakowie.

¹² W tym miejscu apel o zorganizowanie przynajmniej wystawy, jeżeli nie o wydanie albumu zdjęć z doliny Wisły autorstwa prof. D. Ptaszyckiej-Jackowskiej.

Profesor w różnych porach roku. Częstym motywem zdjęć były (niestety niezbyt interesująco obecnie przekształcone) wnętrza architektoniczno-krajobrazowe okolic ulicy Powiśle. Zachowany na zdjęciach Pani Profesor ówczesny krajobraz wawelskiego zakola doliny Wisły ma już obecnie walor historyczny, bowiem jego nieodwracalne przekształcenia już się dokonały. Także kolejne opracowania¹³, w których zainteresowania Pani Profesor stopniowo koncentrowały się na zagadnieniach kształtowania planów ochrony, w tym także transgranicznych relacji planistycznych w skalach ponadregionalnych (Słowacja, Czechy), zawsze pozostawały w łączności z metropolią Małopolski, w kontekście ciągłości przemian krajobrazu kulturowego i ich wpływu na przyrodę. Dopatrzeć się można pewnej ciągłości w podejściu do zagadnień kształtowania krajobrazu w planowaniu przestrzennym. Wspomnieć w tym miejscu wypada, że zrozumienie konieczności zachowania ciągłości krajobrazu miejskiego i naturalnego – wyrażone zostało najpełniej w planie Nowej Huty, a zwłaszcza w otwarciu Placu Centralnego wzdłuż osi Alei Róż w kierunku na niezrealizowany sztuczny zalew – tradycji rozpoczętej już przez mgr inż. arch. Tadeusza Ptaszyckiego¹⁴, ojca Pani Profesor, a w której przejawia się Jej filozoficzne podejście do ochrony wartości przyrodniczych.

Zauważalny jest bowiem w publikowanych pracach¹⁵ Pani Profesor pogląd, że jedynie poprzez właściwy dobór i aktywne kształtowanie dopuszczalnych przyrodniczo aktywności w chronionych obszarach, a nie wyłącznie poprzez zakazy, możliwe jest kształtowanie współczesnego krajobrazu kulturowego. Pogląd ten można podzielać także w odniesieniu do kształtowania krajobrazu kulturowego w miastach, zwłaszcza w otoczeniu obiektów zabytkowych. Oczywiście jest, że przyrodnik-planista posiada jedynie pewien ograniczony zasób narzędzi i możliwości oddziaływania na rzeczywistość, którą to kształtuje niezależnie od niego ogólny poziom kultury użytkowników przestrzeni oraz chęć poszanowania lub omijania przez nich prawa. Mimo to metodyczny opis rzeczywistości i prawidłowe wnioskowanie pozwala na prognozowanie potencjalnych stanów możliwych przekształceń krajobrazu – w tym określenie nieprzekraczalnych zakresów jego eksploatacji tak, aby uniknąć nieodwracalnych zmian, krajobraz ten ostatecznie deprecjonujących. Sposób propozycji ochrony krajobrazu ewoluował w pracach Pani Profesor – od zakazów i nakazów w początkach zainteresowania się Autorki tą tematyką¹⁶, do propozycji systemowych ujęć w planach ochrony oraz w ujęciach z pogranicza planowania regionalnego¹⁷.

¹³ D. Ptaszycka-Jackowska, 2002, *Zagospodarowanie przestrzenne Karpat Polskich w opracowaniach planistycznych*, Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich, 48.

¹⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Ptaszycki

¹⁵ M.in. www3.uj.edu.pl/alma/alma/85/01.pdf oraz www.pwi.edu.pl/upload/files/Jackowska.pdf

¹⁶ D. Ptaszycka-Jackowska, 1990, *Kształtowanie stref ochronnych przyrodniczych obszarów chronionych*.

¹⁷ D. Ptaszycka-Jackowska, 2007, *Polska przestrzeń turystyczna* (red.), IGI GP UJ, Kraków.

W pracach Prof. Danuty Ptaszyckiej-Jackowskiej mamy do czynienia z piękną kontynuacją, zarówno tradycji rodzinnych w kształtowaniu przestrzeni, jak i ciągłością badań nad kształtem i zachowaniem przyrody, w postaci ochrony wielkich wartości kulturowych, jakie niosą krajobraz miejski i krajobraz otwarty. Co cenniejsze, nie jest to sposób ograniczający się do ochrony bezwzględnej (choć, jeśli jest to konieczne i o takim znajdujemy w dorobku naukowym Pani Profesor wzmianki – przykładowo prace o rezerwatach przyrody), lecz wskazujący na konieczność podejmowania spójnych, synergicznych działań w sferach przyrodniczej i gospodarczej, poprzez odpowiedzialne z punktu widzenia przyrodniczego działania planistyczne.

Wysiłek włożony w ciąg wieloletniej, owocnej działalności naukowej, której rezultaty zostały spożytkowane nie tylko w publikacjach i książkach, lecz także w wielu planach, w powstaniu których Pani Profesor brała bezpośredni udział, widoczne są również we właściwie zachowanych relacjach pomiędzy obszarami objętymi ochroną a planowo przekształcanymi. Odnosi się to także do najwspanialszych przykładów krajobrazu naturalnego, chronionego w planach Parków Narodowych.

Dbłość o przyrodę i jej piękno oraz o zachowanie harmonii krajobrazu nie może wynikać z czegokolwiek innego, jak tylko z wrażliwości na piękno i odpowiedzialności Pani Profesor, którymi to życzliwie dzieli się ze wszystkimi swoimi uczniami i współpracownikami.

Plurimos Annos, Pani Profesor!

Literatura

- Jackowski A., 2008, *Kraków jako międzynarodowe centrum turystyki religijnej*, Alma Mater, 109.
- Kozłowski J., Baronowska-Janota M., Ptaszycka-Jackowska D., 1977, *Plan zagospodarowania przestrzennego Tatrzańskiego Parku Narodowego*, Instytut Kształtowania Środowiska.
- Poleski J., Niemiec D., Woźniak M., 2008 *Badania archeologiczne na terenie klasztoru oo. Paulinów na Skatce*, Alma Mater, 109.
- Ptaszycka-Jackowska D., 1990, *Kształtowanie stref ochronnych przyrodniczych obszarów chronionych*, Wyd. Instytutu Kształtowania Środowiska, Warszawa, Kraków.
- Ptaszycka-Jackowska D., 2002, *Zagospodarowanie przestrzenne Karpat Polskich w opracowaniach planistycznych*, Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich, 48.
- Ptaszycka-Jackowska D. (red.), 2007, *Polska przestrzeń turystyczna*, IGIgP UJ, Kraków.
- pl.wikipedia.org/wiki/Szlak_architektury_drewnianej.
- pl.wikipedia.org/wiki/Tadeusz_Ptaszycki
- www.skalkapanteon.pl.
- www.skalkapaulini.pl
- www.szlakcysterski.org.

The idea of a comprehensive Museum of the “Skalka” National Pantheon in Krakow – in the context of one of the city’s roles as a pilgrimage center

Summary

Krakow, as a major metropolitan center, must consider tourism as a focal point of its regional development plans. This may be obvious but the city ought to promote all sites that are important to tourists and pilgrims on a regional scale and even in terms of southern Poland as a whole. This goal should be achieved, in part, by the construction of the Museum of the “Skalka” National Pantheon in Krakow.

The “Skalka” National Pantheon served as a resting place of exceptional Polish cultural and scientific leaders from the moment the crypt under the Church of Saints Michael the Archangel and Stanislaus was renovated in 1880 to the moment it was filled in 2005. The growing public interest in this site makes it necessary to make it more accessible to visitors not only through a better exhibition of the sarcophagi but also via a more thorough exposition of the creative lives of those interred therein.

This would require a great deal of effort in many different respects – ranging from intellectual effort designed to envision a better exhibition plan to complex research work dealing with the history of art and archeology to purely technical solutions such as civil engineering, event organization, and overall efficiency. This is not simply about constructing a physical building. The idea for such a museum also encompasses the creation of a virtual museum available via the Internet.

